

Apel la contribuții Colocviu Internațional

Adevăr și fals în lumea medievală și în reprezentările ei

7-8 noiembrie 2025, Universitatea din București

În societatea "post-adevărului", în care criteriile de distincție între adevăr și minciună își pierd relevanța, revenirea asupra problematicii adevărului și falsului pare să devină un imperativ foarte actual. Evul Mediu a fost multă vreme văzut ca o epocă în care instanțele de reglementare ale adevărului și falsului emiteau axiome indiscutabile. Instituția bisericii cu multiplele sale modalități de inserție în cadrul social s-a definit, mai înainte de orice, ca vehicul al revelației, al unui adevăr de sursă divină. Examinarea, fie și superficială, a surselor arată că procesele de cristalizare a conținuturilor dogmatice și doctrinare se înscriu în durată lungă, cristalizarea "adevărurilor credinței" a necesitat secole succesive, și însuși pluralul *adevăruri*, preferat în această sintagmă, este o *mărturie* a dificultăților întâmpinate de principalul pol de autoritate în privința stabilirii unui adevăr unic și etern. Pe de altă parte, o privire mai atentă asupra formelor culturii alternative, acelea legate de poli de autoritate laică (regalitatea, universitățile, grupuri urbane) pune în evidență faptul că în Evul Mediu se manifestă constant forme elaborate de gândire critică, de dezbateră publică și de asumare individuală a unor argumente care pun la încercare discursul oficial și manifestările apodictice ale autorității. Mai mult, în același cadru doctrinar gestionat de instituția ecleziastică, examinarea tradiției exegetice și omiletice, a schimbărilor pe care le propune reforma catolică din secolul al XV-lea presupun o dezbateră a raporturilor dintre adevăr și fals pe care intelectualii medievali o asumă strălucit. Aceste dinamici ale schimbării sunt determinate uneori de sagacitatea căutării adevărului și de curajul expunerii lui, iar unul dintre exemplele cele mai cunoscute în acest sens este cercetarea filologică care îl conduce pe Lorenzo Valla la denunțarea falsului cunoscut ca *Donatio Constantini*.

Dacă dezbateră despre adevăr are un loc important în exprimarea instituțională a credinței, la rândul său falsul, falsificarea, minciuna prezintă pentru cercetarea medievală un interes deosebit, mai întâi de natură procedurală (este vorba despre examinarea modului în care se produce falsul la nivelul discursului, al relațiilor de putere sau private etc.), și apoi de natură etică sau etico-psihologică. Ce însemnau pentru oamenii medievali falsul, contrafacerea, iluzia? Răspunsurile pot trimite la situații evidente, precum experiențele falselor relicve ori ale falșilor profeți, dar cazurile care pot fi discutate sunt mult mai numeroase. Un exemplu ar fi omologarea manifestărilor sfințeniei, pentru care Evul Mediu a dezvoltat procese detaliate de confirmare și canonizare cu scopul de a situa detalii opinabile în sfera certitudinii absolute. Acuzațiile de vrăjitorie trebuiau dovedite, astfel că autoritățile medievale au fost mult mai puțin înclinate spre a accepta vinovăția presupușilor vrăjitori decât cele din modernitatea timpurie. Un spațiu interesant al căutării raporturilor dintre adevăr și fals este acela al legii medievale, în formele sale multiple și coexistente, și al proceselor legate de administrarea justiției. Există aici

falsuri foarte grăitoare, mai ales atunci când este vorba de documente cu valoare juridică specifică și intransferabilă, de exemplu, cartele care consfințeau proprietatea asupra pământului ori diplomele pe care le emite regalitatea și care confereau drepturi specifice posesorilor.

Problema auctorială nu se punea în Evul Mediu în termenii cu care ne-a obișnuit reflecția modernă, astfel încât numeroase texte au fost atribuite unor autori celebri (autorități), pentru a le asigura credibilitatea și prestigiul. Problema falselor atribuirii și aceea a apocrifelor constituie așadar o temă fertilă pentru dezbateri. Editarea cu criterii moderne a manuscriselor antice și medievale începe în secolul al XV-lea, atunci când umanistii își pun problema existenței unui text care ar fi trebuit să corespundă unui arhetip aflat în mintea autorului, dar care a fost modificat prin transmiterea sa ulterioară, și pe care istoricul și filologul încearcă să îl reconstituie, încercând să recupereze adevăratul conținut al acestuia. În operele de ficțiune există personaje cu identități multiple și alternative care pot suscita discuții interesante privitoare la poeticile tipologiilor particulare (cavaler, poet, filozof), așa cum există o discuție despre caracterul adevărat sau fals al stărilor, sentimentelor și emoțiilor identificabile în aceste produse culturale. Aceleași semne de întrebare în relație cu identitatea autorului apar și în sfera artelor plastice și monumentale, al căror mesaj este intermediat de codificări și filtre simbolice specifice. Adăugăm la aceste posibile teme de reflecție universul, impresionant prin dimensiuni și complexitate, al hermeneuticii medievale, al constituirii, prin interpretare plurală, a hipertextului medieval și a numeroaselor tipuri de intertextualitate, manifestându-se în formule și tipologii de o mare diversitate, de la poezie lirică la, de pildă, teologia salvării.

Utilizarea politică a relației dialectice, substanțial conflictuale, dintre adevărat și fals, poate fi o altă direcție de cercetare. Folosirea unor acuzații false pentru eliminarea competitorilor sau a opozanților nu este o realitate exclusiv medievală, dar poate mai mult decât în alte epoci astfel de fenomene sunt relevante pentru raporturile de putere dintre diverși vectori politici și pentru evoluția instituțiilor. Interesante sunt și mecanismele și consecințele manipulării adevărului. Evul Mediu cunoaște numeroase cazuri de pretendenți la tron, sau uzurpatori în devenire, care își întemeiază pretențiile pe dovezi considerate autentice, dar care sunt, de cele mai multe ori, falsuri. Falsul a fost adeseori justificat prin forța armelor ori a negocierilor și a devenit un adevăr pe care a fost posibil să se întemeieze o dinastie. S-a vorbit mult despre scrierea istoriei ca instrument politic, dar și despre raporturile subtile dintre narațiuni și adevăr în scrierea istoriei, și cu fiecare text adus în discuție fundamentele teoretice (istorice, culturale) ale acestei dezbateri se nuanțează și capătă valențe noi.

O altă problematică demnă de a fi luată în considerare este aceea pe care o pune în evidență modul în care Evul Mediu este valorizat din perspectiva medievalismului și neomedievalismului actual. De la cărți, filme, jocuri video la *re-enactment*, Evul Mediu în interpretări și adaptări de imediată actualitate este prezent între cele mai "consumate" forme de cultură. De aceea este legitim să ne întrebăm dacă aceste ipostaze ale lumii medievale în contexte insolite pot fi examinate sub semnul adevărului sau al autenticității și în ce măsură este științific lăcită utilizarea actuală a temelor și figurilor medievale în cultura de masă?

Propunem deci o serie de axe de reflexie, care nu sunt, în mod evident, singurele posibile.

A. Adevărul metafizic

Adevărurile credinței: rațiune și revelație. Adevăr și misiune în orizontul credinței: apologetica creștină ca apărare a adevărului. Erezie, adevăr și fals. Falsul textual (apocriful) și falsul istoric puse în slujba credinței. Adevăr, ființă și creație în viziunea marilor sisteme filosofice ale Evului Mediu: Platon și Aristotel, Sfântul Augustin, Paul Abélard, Sfântul Toma. Teoriile dublului adevăr. Adevărul umanistilor: omul ca sferă a manifestării dihotomiei adevărat / fals.

B. Adevărul asertiv sau referențial

Adevărat și fals în spațiul public. Strategii de omologare și legitimare a adevărului. Adevăr și bine comun. Adevăr și jurisprudență: administrarea probelor, procese de canonizare, proceduri inchizitoriale, litigii civile. Istoria Inchiziției. Diplome, înscrisuri și evidențe.

Adevăr, cunoaștere și certitudine. Observație și revelație: enciclopediile medievale și cunoașterea pozitivă. Psihologie și adevăr: căutarea adevărului și căutarea de sine. Adevăr /vs/ emoție: post-adevărul în lumea medievală.

C. Adevărul semantic

Adevăr și fals în spațiul scriiturii. Difuzarea manuscrisului medieval și patologiile difuzării: originalul (arhetipul) ca utopie. Autoritate și adevăr: glosa și exegeza biblică. Adevăr și apocrif, paternitate și originalitate în traiectoria istorică a textelor.

Adevărul și scrierea istoriei. Trecutul ca invenție, memorie și reconstituire. Document, mărturie, argumentare. Adevăr istoric și narațiune istoriografică. Adevăr și istorie orală. Adevăr și receptare în artă, în exegeză și în valorificarea surselor erudite.

Ficțiune și referențialitate în literatura medievală; adevărul ficțiunii; ficțiunea ca investigare a realității. Veridicțiune și verosimil, adevăr și persuasiune în literatura didactică și doctrinară. Adevărul multiplu mediat: simbol, alegorie, *exemplum*, formulă sapiențială. Semnificație și interpretare: de la hermeneutica sacră la opera deschisă. Ambiguitatea controlată și misterul semnului lingvistic.

Arta plastică și monumentală ca expresie utilitară și metafizică a căutării adevărului ultim.

Adevărul despre Evul mediu în perspectiva medievalismului și neomedievalismului contemporan. Lectura marcată istoric a trecutului și logica transferului de teme și motive: evaziune și identificare. Post-adevăr și medievalism.

Bibliografie

Aertsen, J., "Truth as transcendental in Thomas Aquinas", *Topoi* 11, pp. 159–171, 1992.

Beer, Jeanette, *Narrative Conventions of Truth in the Middle Ages*, Geneva, Droz, 1981.

Cameron, Margaret, "Truth in the Middle Ages", *The Oxford Handbook of Truth*, edited by Michael Glanzberg, 1st ed., Oxford University Press, 2018, p. 50-74.

Capps, John, "The Pragmatic Theory of Truth." In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2019 Edition), edited by Edward N. Zalta. <https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/truth-pragmatic>.

De Certeau, Michel, *The Writing of History*. Translated by Tom Conley, New York: Columbia University Press, 1988

David, Marian, "The Correspondence Theory of Truth", in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2016 Edition), edited by Edward N. Zalta. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2016/entries/truth-correspondence>.

Duggan, Joseph J., "Medieval Epic as Popular Historiography: Appropriation of Historical Knowledge in the Vernacular Epic.", in *La Littérature historiographique des origines à 1500*, edited by Hans Ulrich Gumbrecht et al., Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag, 1986.

Knapp, Fritz Peter, "Historicity and Fictionality in Medieval Narrative." In *True Lies Worldwide: Fictionality in Global Contexts*, edited by Anders Cullhed and Lena Rydholm, 179– 87. Berlin, de Gruyter, 2014.

Künne, W., *Conceptions of truth*, Clarendon Press, Oxford, 2003.

Kuukkanen, Jouni-Matti, *Postnarrativist Philosophy of Historiography*. New York, Palgrave MacMillan, 2015. DOI: 10.1057/ 9781137409874.

Lynch, Michael P., *Truth as One and Many*. Oxford, Oxford University Press, 2009. DOI: 10.1093/acprof:oso/ 9780199218738.001.0001.

Mauskopf Deliyannis, Deborah ed., *Historiography in the Middle Ages*, Boston and Leiden, Brill, 2003.

Morse, Ruth, *Truth and Convention in the Middle Ages: Rhetoric, Representation, and Reality*, Cambridge, Cambridge University Press, 1991.

Moody E., *Truth and consequence in mediaeval logic*, North-Holland, Amsterdam, 1953

Nuchelmans G., *Theories of the proposition*, North-Holland, Amsterdam, 1973

Silvi, Ch., *Science médiévale et vérité. Étude linguistique de l'expression du vrai dans le discours scientifique en langue vulgaire*, Paris, Champion, 2003

Spiegel, Gabrielle M., "Forging the Past: The Language of Historical Truth in Middle Ages", *The History Teacher*, Vol. 17, No. 2 (Feb., 1984), pp. 267-283

Spiegel, Gabrielle M., *Romancing the Past: The Rise of Vernacular Prose Historiography in Thirteenth-Century France*, Berkeley, University of California Press, 1993, DOI: 10.1525/9780520915565

Sternberg, Meir, *The Poetics of Biblical Narrative: Ideological Literature and the Drama of Reading*. Bloomington, Indiana University Press, 1984.

Stoljar, Daniel, and Nic Damnjanovic, "The Deflationary Theory of Truth." In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2014 Edition), edited by Edward N. Zalta. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2014/entries/truth-deflationary>

White, Hayden, *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-century Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1973.

White, Hayden, *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2009.

White, Hayden, "The Value of Narrativity in the Representation of Reality." *Critical Inquiry* 7, no 1 (1980), pp. 5–27. DOI: 10.1086/448086.

Ziolkowski, Jan M., "Cultures of Authority in the Long Twelfth Century." *Journal of English and Germanic Philology* 108, no. 4 (2009): 421–44. DOI: DOI.org/10.1353/egp.0.0071.

Zumthor, Paul, *Langue, texte, énigme*, Paris, Seuil, 1975

Stein, Robert, *Reality Fictions: Romance, History, and Governmental Authority, 1025–1180*. South Bend, University of Notre Dame Press, 2006.

Primirea propunerilor:

Propunerile de comunicare, sub forma unui rezumat de cel mult 300 de cuvinte, însoțit de o scurtă notă bio-bibliografică se vor trimite la adresa medievalstudies.bucharest@lts.unibuc.ro.

Vă rugăm să precizați în mesaj titlul comunicării, numele autorului (autorilor) și afilierea instituțională.

Termen limită de trimitere a propunerilor: 15 iulie 2025.

Termen de acceptare: 31 iulie 2025.

Durata prezentărilor: 20 minute (urmate de 10 minute de întrebări și răspunsuri).

Limbile colocviului: engleză, franceză, spaniolă, italiană.

Colocviul va avea loc în format hibrid.

În urma selecției realizate de comitetul științific, va fi publicat un volum de acte ale colocviului

Taxe de participare:

Profesori și cercetători: 50 euro (participare directă) / 35 euro (participare online).

Doctoranzi și masteranzi: 30 euro (participare directă) / 20 euro (participare online).

Organizatori: Centrul de Studii Medievale, Universitatea din București

Corina Anton
Mianda Cioba
Manuela Dobre
Andra Jugănar
Ecaterina Lung
Raluca Zatropa

Comitet științific:

Corina Anton (Universitatea din București)
Emilio Blanco Gómez (Universidad Complutense de Madrid)
Christian Brouwer (Université libre de Bruxelles)
Béatrice Charlet-Mesdjian (Université d'Aix-Marseille)
Mianda Cioba (Universitatea din București)
Manuela Dobre (Universitatea din București)
Ecaterina Lung (Universitatea din București)
Alvaro Barbieri (Università di Padova)
Bogdan Tătaru-Cazaban (Institutul de Istorie a Religiilor al Academiei Române)
Mihaela Voicu (Universitatea din București)